

Léon Berben · orgel

*Steigleder, Bach, Weckmann,
Scheidemann en Hanff*

- zaterdag 21 september | 22.00 - 23.00 uur
ONZE LIEVE VROUWEBASILIEK

Matthias Weckmann ca.1616-1674

- Praeambulum primi toni a 5
- Ach mir armen Sünder (3 Variaties)

Heinrich Scheidemann ca.1595-1663

- Kyrie Dominicale
 1. Versus Kyrie primum, Pedaliter
 2. Versus (Kyrie alio modo) auf 2 Clav
 3. Versus (Christe)
- Erbarm dich mein, o Herre Gott (2 Variaties)

Johann Sebastian Bach 1685-1750

- Praeludium in e, BWV548/1
- Erbarm dich mein, o Herre Gott, BWV 721

Johann Nicolaus Hanff 1665-1711/1712

- Erbarm dich mein, o Herre Gott: 1. Vers

Johann Ulrich Steigleder 1593-1635

- Toccata Vater unser
(uit Tabulaturbuch Das vater unser, 1624)

Heinrich Scheidemann

- Vater unser im Himmelreich
 1. Vers Corahll im Bas
 2. Vers auf zwey clavier und Pedahll
 3. Vers (auf 2 clav)

Johann Nicolaus Hanff

- Erbarm dich mein, o Herre Gott: 2. Vers

Johann Sebastian Bach

- Fuga in e, BWV548/2

bidden & smeken

19 - 22 sept 2019

Toelichting

*Erbarm' Dich mein o Herre Gott!
nach Deiner groß'n Barmherzigkeit,
wasch' ab mach' rein mein' Missethat,
ich kenn' mein' Sünd' und ist mir leid;
allein ich Dir gesündigt hab',
das ist wider mich stetiglich;
das Bös' vor Dir mag nicht bestahn,
Du bleibst gerecht, ob Du urtheilest mich.*

Zo luidt het begin van de smekende tekst van psalm 51 in de Duitse vertaling van Martin Luther. Zijn collega Johann Walter voorzag de tekst van de melodie zoals die voor het eerst werd gepubliceerd in het *Geystliches Gesangk Buchleyn* in Wittenberg in 1524, en zoals die nog steeds gangbaar is in Lutherse en andere protestante gebieden. Het *Geystliches Gesangk Buchleyn* van Johann Walter was de eerste substantiële muzikale publicatie van de Reformatie. In dit orgelrecital onder het motto 'Bidden & Smeken' vormt de melodie van *Erbarm' Dich mein o Herre Gott!* een rode draad. Ze klinkt in lange notenwaarden, omspeeld en gevarieerd in orgelwerken van Bach en de componisten die hem voorgingen. Dat alles bedoeld om de luisteraar en/of kerkganger de melodie goed in te prenten, zodat die bij de gemeentezang in staat is haar mee te zingen. Luther stond voor ogen met de teksten de menselijke geest te beïnvloeden, vooral die van jonge mensen. En met de kracht van muziek wilde hij 'de duivel verdrijven.' In zijn voorwoord in het *Geystliches Gesangk*

Buchleyn legde Luther uit dat 'jonge mensen zouden moeten worden onderwezen in muziek en andere goede kunsten, om zichzelf te bevrijden van liefdesliedjes en andere vleselijke muziek en in plaats daarvan iets gezonds te leren'.

In protestants Duitsland ontstond uit dit voorbeeld een verbluffend rijke traditie van koraalzang en koraalspel. Het bovengenoemde *Buchleyn* bevatte al arrangementen van koraalmelodieën voor vier tot vijf zangstemmen, bedoeld voor gebruik op school en in huiselijke kring. Daarbij konden ook instrumenten worden ingezet. Voor Lutherse kerken werd een speciaal repertoire voor orgel ontwikkeld, variërend van eenvoudige harmonisaties, dat wil zeggen de koraalmelodie voorzien van begeleidende akkoorden, tot de meest uitgekende contrapuntische bewerkingen of variaties. Uit dat enorme repertoire is voor het recital van vanavond geput. Naast koraalbewerkingen over *Erbarm' Dich mein o Herre Gott* komen er bewerkingen van het *Kyrie eleison* tot klinken, de bede tot verlossing aan het begin van de Mis, en van het Onze Vader, het *Vater unser*.

Naast de indrukwekkende *Prelude & Fuga in e BWV548* van Johann Sebastian Bach, passeren koraalbewerkingen van vroegere Duitse componisten de revue, zoals Matthias Weckmann, Heinrich Scheidemann

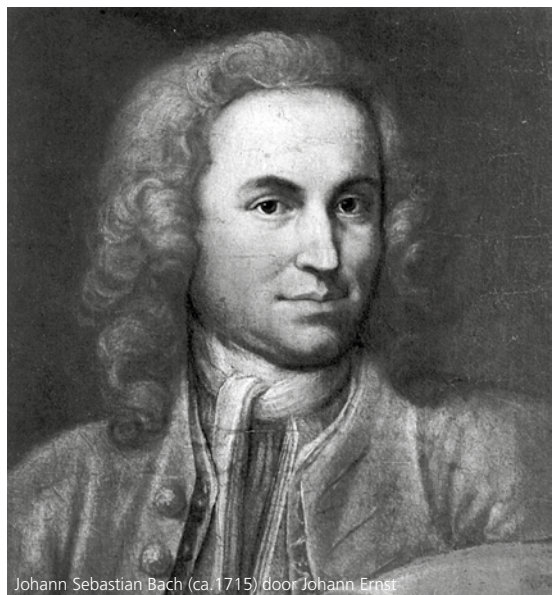
Heinrich Scheidemann

en Johann Nicolaus Hanff. Deze namen werden pas in de negentiende en twintigste eeuw onder het stof vandaan gehaald, toen onderzoekers zich bogen over de vraag wie nu de invloedrijke toondichters waren tussen Heinrich Schütz (1585-1672) en Bach (1685-1750). Van Bach is bekend dat hij een grote bibliotheek bezat met muziek uit vroeger tijden die hem tot voorbeeld diende en waarop hij voortbouwde. Iets dergelijks laat ook dit recital horen: hoe heeft de koraalbewerking zich ontwikkeld vanuit zeventiende-eeuwse voorbeelden tot de ingenieuze experimenten in het achttiende-eeuwse laboratorium van wonderman Bach.

Een onzichtbare kracht achter het programma is de Amsterdamse organist Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621) die de variatiekunst van de Engelse virginalisten toepaste op het protestantse koraal. Via zijn talrijke leerlingen uit Noord-Duitsland, zoals Samuel Scheidt en Heinrich Scheidemann, gaf hij die stijl en techniek door die verder bloeide in Hamburg, Lübeck en Leipzig en zo ook van invloed was op Bachs componeren.

Matthias Weckmann

Matthias Weckmann, zelf leerling van Heinrich Schütz en van de Hamburgse Sweelinckpupil Jacob Praetorius,

Johann Sebastian Bach (ca. 1715) door Johann Ernst

was van 1655 tot aan zijn dood organist van de *Jacobi-kirche* in Hamburg. Vanuit de kosmopolitische hanzestad wist hij muziek van Engelse, Franse, Italiaanse en Duitse componisten te verzamelen, onder meer van leerlingen van Sweelinck en van Buxtehude. De kwaliteit en originaliteit van zijn muziek is zo groot dat Weckmann niet slechts een 'missing link' is tussen zijn leraar Schütz en Buxtehude en Bach, maar een componist die een volwaardige plaats verdient in de muziekgeschiedenis en in het concertleven.

Heinrich Scheidemann

Heinrich Scheidemann studeerde drie jaar bij Sweelinck in Amsterdam en kreeg bij zijn afscheid in 1614 van zijn leermeester een canon cadeau 'Ter eeren des vromen Jonghmans Henderich Scheijtmans, van Hamborgh'. In Hamburg volgde hij zijn vader op als organist van de *Katharinenkirche*. Hij bleef op die post tot hij in 1663 overleed aan de pest. Anders dan latere Noord-Duitse componisten gebruikte Scheidemann geen echo-effecten of rijk versierde koraalmelodieën. In plaats van virtuoos vertoon koos hij voor een meer vocale benadering van de koraalmelodie, die hij hier en daar voorzag van doorgangsnoden, voorhoudingen en trillers, een praktijk die later door Buxtehude en Bach werd voortgezet. Een mooi voorbeeld daarvan is Scheidemanns 'Erbarm dich mein, o Herre Gott'.

Johann Nicolaus Hanff

Het enige werk dat van de Hamburgse organist Johann Nicolaus Hanff bewaard is gebleven zijn de *Zes koraalpreludes*, waarvan er vanavond een klinkt. Deze muziek is duidelijk van een jongere generatie en verwant aan die van Buxtehude. De koraalmelodie is al in de begeleidende stemmen te horen voordat ze 'officieel' begint, een voorbeeld van de later veel gangbaarder pre-imitatie.

Johann Sebastian Bach

Opvallend in het koraalvoorspel *Erbarm dich mein BWV721* van Johann Sebastian Bach zijn de begeleidende pulserende akkoorden onder de koraalmelodie. Daardoor vertoont deze muziek een grote overeenkomst met het beven van de Israëlieten in de bijbelse sonate van Bachs voorganger in Leipzig, Johann

Kuhnau. De herhaalde expressieve akkoorden geven het stuk een extra 'smekende' lading.

Bachs *Prelude en fuga in e BWV548* is met een speelduur van zo'n kwartier een van de langste en meest complexe van zijn orgelwerken. De negentiende-eeuwse Bachvorser Philipp Spitta zag in deze fuga maar liefst 'een tweedelige symfonie'. De ernstige en doorwrochte prelude zou al goed op zichzelf kunnen staan en wordt hier dan ook losgeknipt van zijn fuga en gevolgd door koraalbewerkingen. Pas aan het eind van het concert klinkt de vierstemmige fuga met zijn solistische passages, snelle toonladderfiguren en indrukwekkende spanningsopbouw. Uit geen enkel document wordt duidelijk waarvoor Bach dit imposante werk schreef. Bach-specialist Christoph Wolff vermoedt dat Bach het in Leipzig uitgevoerd heeft in de *Paulinerkirche*, de universiteitskerk. Deze kerk bezat een orgel van Johann Scheibe, dat door Bach zelf in 1717 gekeurd werd, en dat met zijn 53 registers, drie manualen en pedaal een van de grootste en mooiste orgels van Duitsland was. Christoph Wolff: 'In dit universitair auditorium, deze zetel der wetenschap, hield men zijn adem in voor de absolute autoriteit op muziekgebied in Leipzig.' ❖

Clemens Romijn

Léon Berben © Lutz Voigtländer

Léon Berben

Als clavecinist en organist kan Léon Berben bogen op een omvangrijke kennis van muziekgeschiedenis en historische uitvoeringspraktijk. Daarmee geldt hij als vooraanstaand specialist in oude muziek. Zijn repertoire omvat met name klaviermuziek gecomponeerd tussen 1550 en 1790. Hij is co-auteur van artikelen voor *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* en schijft ook geregeld voor andere vaktijdschriften. Zijn interpretaties worden gevoed door intensieve bronnenstudies en ander diepgravend onderzoek. De solo cd-opnamen van Léon Berben zijn door de internationale pers lovend ontvangen en met grote regelmaat bekroond, onder meer met de Diapason d'Or, Choc du Monde de la Musique alsook de Duitse Vierteljahrespreis der Deutschen Schallplattenkritik.

Léon Berben (Heerlen, 1970) studeerde orgel en clavecimbel aan de conservatoria van Amsterdam en Den Haag bij onder anderen Rienk Jiskoot, als laatste leerling van Gustav Leonhardt en bij Ton Koopman en Tini Mathot en behaalde het diploma Uitvoerend Musicus voor zowel orgel als clavecimbel.

Léon Berben woont in Keulen en was vanaf 2000 clavecinist van het door Reinhard Goebel geleide Musica Antiqua Köln, waarmee hij wereldwijd concerteerde en opnamen maakte voor onder meer Deutsche Grammophon / Archiv Produktion. Sinds de opheffing van het ensemble eind 2006 richt Berben zich volledig op zijn solocarrière, die hem voert naar vele internationaal gerenommeerde muziekfestivals, zoals Klavier Festival Ruhr, Festival de Saintes, Lucerne Festival,

Internationaal Orgel Festival Haarlem, Festival Oude Muziek Urecht, Bach Festival Montréal, Rheingau Musik Festival, Festival de Música Antiga de Barcelona.

Als titulair-organist is Léon Berben verbonden aan het historische orgel van de Sankt Andreaskirche in Ostönnen, waar een van de in oorsprong oudst bespeelbare orgels ter wereld staat (ca.1430/1721). In deze functie is hij mede verantwoordelijk voor de concertserie.

Léon Berben is clavecinist van Concerto Melante, een ensemble (op historische instrumenten) van de Berliner Philharmoniker.

❖ SLOTCONCERT

Misa Flamenca

zondag 22 september · 17.00 - 18.00 uur

THEATER AAN HET VRIJTHOF | PAPYRUSZAAL · € 24

Dat de flamenco zich ook, en wel zeer sterk, verhoudt tot het sacrale is misschien niet iedereen bekend. Althans tot nu toe. Want daar brengt dit concert verandering in! Rechtstreeks uit de 'Barrio Santiago' (Sint Jacobswijk), een zigeunerwijk in Jerez de la Frontera met een lange en grote traditie op het vlak van flamenco, nodigen we artiesten uit voor de uitvoering van een onvervalste Misa Flamenca. De zangers en gitaristen voeren deze Misa namelijk wekelijks uit in de gebedsdienst.

MUSICA SACRA MAASTRICHT IS EEN COPRODUCTIE VAN Stichting Musica Sacra en Theater aan het Vrijthof Maastricht. Filmselectie i.s.m. Lumière.

DIRECTEUR BESTUURDER Jean Boelen, directeur Theater aan het Vrijthof Maastricht
PROGRAMMACOMMISSIE Jacques Giesen (voorzitter); Jos Leussink (adviseur); Sylvester Beelaert, Fons Dejong, Susanne van Els, Bas Geerts en Lieke Wijnia
RAAD VAN TOEZICHT Jean Jacobs (voorzitter), Michel Cobben, Barbara de Heer, Bas Huyser en Eddy Klomp

PROJECTLEIDING & FONDSSENWERVING Fons Dejong **MARKETING & PUBLICITEIT** Hetty van Dongen **PRODUCTIE** Raf Meijers **REDACTIE** Philip Leussink, Jacinta Wetzter, Sylvester Beelaert en Fons Dejong **VORMGEVING** Philip Leussink **UITBALIE** Flora Minis en Susan Meisen **TECHNISCHE COÖRDINATIE** Sander Rondon **FACILITAIR** Nandi Nijsten **FINANCIËN** Jos Spauwen

MUSICA SACRA MAASTRICHT is lid van De Verenigde Podiumkunstenfestivals.

MUSICA SACRA MAASTRICHT wordt mede mogelijk gemaakt door Fonds Podiumkunsten, Provincie Limburg, Gemeente Maastricht, Theater aan het Vrijthof, Elisabeth Strouven Fonds, Stichting Kanunnik Salden Nieuwenhof, de Vrienden van Musica Sacra Maastricht en alle (concert-) locaties en samenwerkingspartners. De activiteiten worden mede mogelijk gemaakt door anonieme giften van particulieren. **MEDIAPARTNERS** NPO Radio4, NTR, KRO NCRV, L1, Dagblad de Limburger, RTV Maastricht.

STEUN HET FESTIVAL Voor een bijdrage vanaf € 40 geniet u als Vriend van Musica Sacra Maastricht vele voordelen. Zie voor meer informatie en aanmelding www.musicasacramaastricht.nl/vriend.

STICHTING MUSICA SACRA Vrijthof 47, 6211 LE Maastricht
info@musicasacramaastricht.nl • www.musicasacramaastricht.nl

[f facebook.com/MusicaSacraMaastricht](https://www.facebook.com/MusicaSacraMaastricht) • [@FestivalMSM](https://twitter.com/FestivalMSM) | #MSM2019